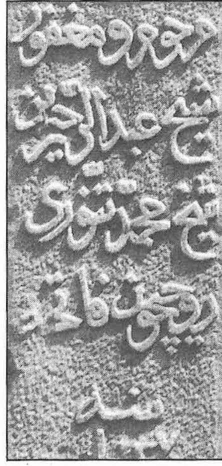
kuşattı. Ancak, IV. Murad'ın tahta çıkarılmasından sonra Sadrazam Hâfız Paşa kumandasında sevkedilen kuvvetler, onu Kayseri yakınlarında Karasu mevkiinde mağlûp etti. Abaza, bu yenilgide askerinin çoğunu kaybetti ve Erzurum'a kaçıp kaleye kapanmak zorunda kaldı. Kışın bastırması üzerine takip edilemedi ve tekrar Erzurum beylerbeyliğine getirilerek kendisiyle anlaşma yoluna gidildiyse de o yeniçeri düşmanlığından vazgeçmedi. Hatta 1626'da Ahıska seferi dolayısıyla kendisinden yardım istendiği halde, bunu tuzak zannederek Erzurum Kalesi'nden âni bir çıkışla, Ahıska'ya giden orduya hücum etti ve birçok yeniçeri ile birlikte Dişlenk Hüseyin Paşa'yı da öldürdü. Bunun üzerine Sadrazam Halil Paşa asıl hedefi olan İran seferinden vazgeçerek Erzurum üzerine yürüdü. Ancak orduda yeterli sayıda kaledöğer topların bulunmaması ve şiddetli kışın bastırması üzerine geri dönmek zorunda kaldı. Yeni sadrazam Hüsrev Paşa'nın 1628'de düzenlediği sefer sonunda **emân*** ile teslim olan Abaza, IV. Murad tarafından affedilerek Bosna valiliğine tayin edildi. Böylece devleti yıllardır meşgul eden bir gaileye son verilmiş oldu. Abaza daha sonra Tuna kumandanlığı ile Vidin valiliğine nakledildiği zaman Eflâk ve Boğdan voyvodalıklarıyla Dobruca Tatarları'ndan yardım alarak Lehistan'a akınlar düzenledi (1633). Ancak tekrar isyan etmek gibi bir niyeti olduğu dedikoduları padişahın kulağına kadar gelince, Safer 1044'te (Ağustos 1634) idam edildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Peçevî, *Târîh*, İstanbul 1283, II, 391, 400, 401, 408, 410; Kâtip Çelebi, *Fezleke*, İstanbul 1287, II, 35, 52, 54-56, 110; Naîmâ, *Tâ*[...] İstanbul 1280, II, 251, 298, 415-416, 434-4[...] Mustafa Nûri Paşa, *Netâyicü'l-vuķū'ât*, İst[an]bul 1296, II, 48; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tar*[...] III/1, s. 150-153, 164-168; H. D. Andreasy[...] "Abaza Mehmed Paşa", *Tarih Dergisi*, sy. [...] İstanbul 1968, s. 131-142; Cl. Huart, "Abaz[...] *İA*, I, 5; a.mlf., "Ābāza Pasha", *EI²* (İng.), I, 4[...]

 MÜCTEBA İLGÜR[EL]

Abaza Şeyhi'nin mezar taşı kitâbesi

diği zaman ona yardımcı oldu. Her işinde kendisine akıl hocalığı yaptığı için "Abaza Şeyhi" diye şöhret kazandı. Abaza Paşa'nın ölümünden sonra İstanbul'a geldi. Saraya nüfuz edip IV. Murad'ın yakınları arasına girmeyi başardı. Kendisine Üsküdar'da bir konak verildi. Özellikle padişahın gördüğü rüyaları tâbir ederek onun tavır ve hareketlerini etkilemeye çalıştı. Padişahı, "Yeniçeri taifesinden sizin vücudunuza zarar görünür" diyerek yeniçeriler aleyhine kışkırtmaya kalkışınca idam edildi. Kabri Üsküdar'da Mihrimah Sultan Medresesi'nin yanındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Naîmâ, *Târîh*, İstanbul 1259, I, 170; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s.167; Efdalüddin, "Abaza Şeyhi", *İTA*, II, 59-60.

 MUSTAFA KARA

kıbeleri hadis kitaplarında yer almıştır. Buna göre Üseyd ile Abbâd, karanlık bir gecede evlerine gitmek üzere Hz. Peygamber'in yanından ayrılınca, yolda önce birinin asâsından çıkan ışık önlerini aydınlatmış, birbirlerinden ayrıldıktan sonra da diğerinin asâsı aynı şekilde kendi yolunu aydınlatmıştır (*Müsned*, III, 138, 190-191, 272). Yine Âişe' nin rivayetine göre bir gün Resûl-i Ekrem mescidde namaz kılan (veya Kur'an okuyan) Abbâd'ın sesini duyunca, "Âişe! Bu Abbâd'ın sesi değil mi?" diye sordu. Abbâd olduğunu öğrenince de "Allahım, Abbâd'a merhamet et!" diye dua etti (Buhârî, "Şehâdât", 11).

Abbâd b. Bişr, başta Bedir ve Uhud savaşları olmak üzere Hz. Peygamber'in iştirak ettiği bütün savaşlara katıldı. Hicretin altıncı yılında umre için hazırlık yapıldığı sırada peygamberin, Kureyşliler'in durumunu öğrenmek üzere gönderdiği yirmi kişilik öncü süvari birliği içinde Abbâd da vardı. Ayrıca, Resûlullah'a ve müslümanlara eziyet etmekle tanınan yahudi Kâ'b b. Eşref'i öldürenler arasında da bulundu. Hz. Peygamber tarafından Müzeyne ve Süleymoğulları'nın zekâtlarını toplamak üzere görevlendirildi. Abbâd son olarak Yemâme Savaşı'na katıldı. Arkadaşlarına, "Kılıçlarınızın kınını kırıp atın!" diye bağırarak düşman saflarına daldı ve yüzünden aldığı kılıç darbeleriyle kırk beş yaşlarında iken şehid oldu.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meġāzî* (nşr. M. Jones), London 1965-66 → Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), II, 574; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaķātü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, III, 440-441;

ABBÂDİYYE

العبّادية

Mu'tezile'nin önde gelen kelâmcılarından Abbâd b. Süleyman es-Saymerî'nin fikirlerini benimseyenler için kullanılır.

bk. **ABBÂD b. SÜLEYMAN es-SAYMERÎ**

Basra Mu'tezilesi'nin önde gelen kelâmcılarından.

ABAZA ŞEYHİ

Seyyid Abdürrahîm-i Bayrâmî
(ö. 1047/ 1638)

Bayrâmiyye tarikatı şeyhlerinden, âlim, mutasavvıf.

Kayseri'de doğdu. Medrese tahsilinden sonra Bayrâmiyye tarikatına intisap etti. Kayseri'de Hoca Vatan Zâviyesi'nde irşadla meşgul oldu. Abaza Paşa isyan edip Erzurum'dan Kayseri'ye gel-

Evs kabilesinin Eşheloğulları kolundan olan Abbâd Medine'de doğdu ve orada yaşadı. Hz. Peygamber'in hicretten önce Medine'ye öğretmen olarak gönderdiği Mus'ab b. Umeyr vasıtasıyla müslüman oldu. Hicretten sonra peygamber onunla Utbe b. Rebîa arasında kardeşlik bağı (**muâhât***) oluşturdu.

Hz. Âişe'nin, "Ensar içinde en faziletli üç kişi" diye vasıflandırdığı ve Sa'd b. Muâz'dan sonra adlarını andığı Üseyd b. Hudayr ile Abbâd b. Bişr'in bazı men

ABBÂD b. SÜLEYMAN es-SAYMERÎ

(عباد بن سليمان الصيمرى)

Ebû Sehl Abbâd b. Süleymân
(Selmân) es-Saymerî (ö. 250/864)

Basra Mu'tezilesi'nin önde gelen kelâmcılarından.

Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Nisbesinden anlaşılacağı üzere Saymeralıdır. Saymera, biri Basra'da Ma'kıl nehri civarında, diğeri de Hûzis-

tan ile Diyârıcebel arasında bulunan iki şehrin adıdır. İbnü'n-Nedîm'in "el-Basrî" kaydına dayanarak Abbâd'ın Basra Saymerası'ndan olduğunu söylemek mümkündür. Ancak onun Hûzistan Saymerası'ndan olduğu da ileri sürülmektedir (bk. *EIr.*, 70).

Abbâd, Hişâm b. Amr el-Fuvatî'nin talebesi oldu ve onun düşüncelerini benimseyerek Ebü'l-Hüzeyl'den beri devam eden diğer Basra Mu'tezilesi'nin ana temayüllerine karşı çıktı. Bu sebeple Ebû Ali el-Cübbâî ile oğlu Ebû Hâşim ve Kādî Abdülcebbâr gibi Mu'tezile âlimleri tarafından tenkitlere mâruz kaldı. Ebû Hâşim'in Abbâd b. Süleyman'ı tenkit etmek için müstakil bir eser yazdığı bilinmektedir. Abbâd'ın İbn Küllâb el-Basrî ile münazaralar yaptığı ve onu düşüncelerinden dolayı Hıristiyanlık'la suçladığı rivayet edilmektedir.

Abbâd'a göre duyular beş değil, yedidir. Elem ve lezzeti hissetmek de iki ayrı duyudur. Abbâd, **kıdemin** Allah'ın zâtının daima var olduğu anlamına geldiğini belirtmiş, Allah'tan önce bir varlığın bulunmadığı görüşünü reddederek böyle bir kıyaslamanın dahi câiz olamayacağını ileri sürmüştür. Allah'ın birliği sayı mânasında anlaşılamaz, sadece zâtını övmek için O'na "bir" (vâhid) denilebilir. Ona göre Allah **hay**, **âlim** ve **kādir**dir; fakat zâttan ayrı birer kavram (sıfat) olan **hayat**, **ilim** ve **kudret** O'na nisbet edilemez. Diğer bütün ilâhî isimlerde de durum aynıdır. Allah var olacağını bildiği varlıkları yaratmaya muktedirdir. Fakat O'nun hakkında, "Var olmayacağını bildiği şeyleri yaratmaya muktedirdir" denmez. "Allah binefsihi veya bizâtihi âlim, kādir ve diridir" diyenleri reddeden Abbâd, **nefs** ve **zât** kelimelerinin kullanılmasına kesinlikle karşı çıkmıştır. Abbâd, "Allah'ın yüzü, elleri, gözleri ve yanı (vech, yed, ayn, cenb) vardır" diyenleri de reddetmiş ve teşbihi andıran bu tür sıfatları ihtiva eden âyetlerin ancak Kur'an âyetleri olarak kıraat edilebileceğini, fakat bunların tefsir ve te'vil edilebilecek bir mânası bulunmadığını savunmuştur. Ona göre yaratıcı ve rızık verici (hâlik, râzık) gibi fiilî sıfatların **kadîm** veya **hâdis** olduğu hakkında da herhangi bir hüküm vermek doğru değildir. Abbâd imanı, küfrü, şerri ve insanların kötü dediği şeyleri Allah'ın yaratma gücünün bulunmadığını iddia etmiş, onun her fiilinin "câiz kategorisi"ne girdiğini, fiilinde **salâha** riayet etmemesinin ise câiz olmadığını ileri sürmüştür. Bununla birlikte Allah'ın âhirette vereceği bir sevaba karşılık (**ıvaz***) olmaksızın kullarına elem vermesinin güzel bir fiil olarak nitelenebileceğini kabul eder. Ona göre nübüvvet, işledikleri amellerin sonucu olarak peygamberlere verilmiş bir mükâfattır. Hissî mûcizeler peygamberliğin delili olamaz. Çünkü asânın yılana dönmesi, ayın ikiye bölünmesi birer **arazdır**. Arazlar ise bu konuda delil olmaz. Günah işleyen kimse tövbe etse de işlediği günahın cezasından kurtulamaz. (Abbâd'ın diğer görüşleri için bk. Eş'arî, *Makālât*, "Fihrist", s. 640-641.)

Abbâd b. Süleyman'ın yazdığı eserler, İbnü'n-Nedîm'in belirttiğine göre, *Kitâbü'l-inkâr en yahluka'n-nâs ef'âlehum*, *Kitâbü teşbîti delâleti'l-a'râż*, *Kitâbü işbâti'l-cüz'i'llezî lâ yetecezze'* ve *el-Ebvâb*'dır. Ebû Hâşim'in, bu son eseri nakz ve reddettiği rivayet edilmektedir.

Abbâd b. Süleyman'ın fikirlerini benimseyenlere **Abbâdiyye** denildiği Eş'arî tarafından kaydedilmekte ise de daha sonraki eserler Abbâdiyye'den bahsetmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hayyât, *el-İntişâr* (nşr. M. Nyberg), Kahire 1925 → Beyrut 1957, s. 69; Eş'arî, *Makālât* (nşr. H. Ritter), Wiesbaden 1382/1963, s. 165-166, 180, 225-226, 246, 268, 467, 496, 640-641; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (nşr. Rızâ-Teceddüd), Tahran 1391/1971, s. 215; Kādî Abdülcebbâr, *el-Muğnî*, IV (nşr. Muhammed Mustafa Hilmi v.dğr.), s. 421; VI/1 (nşr. Ahmed Fuâd el-Ehvânî v.dğr.), Kahire 1382/1962, s. 127, 179; a.mlf., *Şerhu'l-Uṣûli'l-ḫamse* (nşr. Abdülkerîm Osman), Kahire 1384/1965, s. 489, 625, 754; Bağdâdî, *el-Fark* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamid), Kahire, ts. (Mektebetü Dâri't-türâs), s. 161-162; İbn Hazm, *el-Faṣl* (nşr. Muhammed İbrâhim Nasr-Abdurrahman Umeyre), Riyad 1402/1982, V, 63, 71; İsferâînî, *et-Tebṣîr* (nşr. M. Zâhid el-Kevserî), Kahire 1359/1940, s. 46, 82; Pezdevî, *Uṣûlü'd-dîn* (nşr. Hans Peter Linss), Kahire 1383/1963, s. 9; Şehristânî, *el-Milel ve'n-niḥal* (nşr. M. Seyyid Kīlânî), Kahire 1381/1961, I, 73-74; Sübkî, *Ṭabaḳātü'ş-Şâfi'iyye* (nşr. Mahmud Muhammed et-Tanâhî v.dğr.), Kahire 1383-96/1964-76, II, 299; İbnü'l-Mürtazâ, *Ṭabaḳātü'l-Mu'tezile* (nşr. S. D. Wilzer), Wiesbaden 1961 → Beyrut 1380/1961, s. 77; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, Haydarâbâd 1329-31 → Beyrut 1390/1971, III, 229-230; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. E. Ruhi Fığlalı), Ankara 1981, s. 273, 277, 300, 357; a.mlf., "'Abbād b. Sulaymān", *EI²* (İng.), I, 4-5; A. S. Tritton, *İslâm Kelâmı* (trc. Mehmet Dağ), Ankara 1983, s. 116-119; W. Madelung, "'Abbād b. Salmān", *EIr.*, I, 70-71.

MUSTAFA ÖZ

ABBÂD b. ZİYÂD b. EBÛ SÜFYÂN

(عباد بن زياد بن أبى سفيان)

(ö. 100/718)

Emevî kumandanı.

Künyesi Ebû Harbdir; ne zaman doğduğu bilinmemektedir. Babası Ziyâd'ın Muâviye'ye karşı direnmesi üzerine, Basra valisi tarafından kardeşleri Ubeydullah ve Abdurrahman'la birlikte rehin alındı. Ziyâd 53 (673) yılında ölünce Muâviye tarafından Sicistan valiliğine getirildi. Bu sırada bazı fetihlerde bulundu ve Kandehar'ı zaptetti. Yezîd halife olunca Sicistan valiliğinden azledildi. Yezîd'in ölümünü takip eden karışıklıklar sırasında kardeşi Ubeydullah ile birlikte Dımaşk'a gelen Abbâd, Mervân b. Hakem'in halife olması fikrini destekledi ve Mercirâhit Savaşı'na (684) birlik kumandanı olarak katıldı. Daha sonra Dûmetülcendel'e çekilmek istedi, fakat Muhtâr'ın gönderdiği bir birlikle savaşmak zorunda kaldı. Bu savaşı kazanan Abbâd'ın Halife Abdülmelik devrinde başka bir olaya karışmadığı anlaşılmaktadır. Halife Velîd, kardeşi Süleyman'ı veliahtlıktan azlederek oğlu Abdülaziz'i veliaht tayin etmek isteyince, Abbâd'ın onu bu fikrinden vazgeçirmeğe çalıştığı söylenir. Büyük bir ihtimalle 100 (718) yılında öldü.

BİBLİYOGRAFYA :

Halîfe b. Hayyât, *Târîḫ* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Necef 1386/1967, s. 206, 254; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (nşr. Servet Ukkâşe), Kahire 1960, s. 177; Belâzürî, *Fütûḥu'l-büldân* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1863-66, s. 365, 397, 434; a.mlf., *Ensâbü'l-eşrâf* V (nşr. S. D. F. Goitein), Kudüs 1936, s. 136, 267; Taberî, *Târîḫ* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1879-1901, II, 179, 191-194, 196, 392, 1274; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğānî*, Kahire 1285/1868, XVII, 53; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 → Beyrut 1385-86/1965-66, III, 415, 522-525; K. V. Zetterstéen, "Abbâd", *İA*, I, 8; a.mlf., "'Abbād b. Ziyād", *EI²* (İng.), I, 5.

HAKKI DURSUN YILDIZ

ABBÂDÎ, Ebû Âsım

(أبو عاصم العبادى)

Ebû Âsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Herevî el-Abbâdî

(ö. 458/1066)

Şâfiî fakihi.

Herat'ta 375 (985) yılında doğdu. Büyük dedesi Abbâd'a izâfetle Abbâdî diye tanınan Ebû Âsım Muhammed'in hayatı ve şahsiyeti hakkında en geniş